

Csodálatos régiók

Emlékszem, kezdő tanár koromban mindig döbbenettel hallgattam a földrajz érettségiken elhangzó ostobaságokat.

Más tárgyból is előfordultak bántó leegyszerűsítések, de földrajzból szinte csak ilyesmit hallottam: „A világon háromféle mezőgazdaság létezik: tőkés, szocialista és hagyományos...” Pár évvel bölcsebben persze értem, hogy ennek a mondatnak is megvan a közhelyszerű igazságtartalma, de akkoriban elborzasztott. Azt viszont pontosan tudtam, miért okoz annyi bajt ez a szerintem szép és érdekes tantárgy, amelyben távoli országokat lehetett (volna) megismerni; miért utasítják el és miért félnek tőle a jó tanulók is. Nem a tanárokon múltott – ők általában tették, amit lehetett –, a tankönyvek voltak használatatlanok. Mostantól – és ez nem a reklám helye! – ennek mindörökké vége! Vannak már okos, szép és jó tankönyvek, lehet szeretni a földrajzot – mit a földrajzot, világunkat!

1

Hinné-e a kedves olvasó, hogy 210 oldalon be lehet mutatni egész Európát és világunk legfontosabb területeit, érdekesebbnél érdekesebb olvasmányokkal, rengeteg térképpel és ábrával, pici összefoglalásokkal, ráadásul élvezetesen, gördülékenyen és megtanulhatóan? *Probáld Ferenc* egyetemi tanárnak sikerült (*Regionális földrajz középiskolák számára*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1995)!

Az első száz oldal Európával foglalkozik – kiemelten az Európai Unióval –, a százból huszonöt jut Kelet-Közép-, és Délkelet-Európára. (Magyarország földrajzát *Bora Gyula* és *Nemerkényi Antal* 176 oldalas könyve külön tárgyalja – a laikus számára a regionális földrajznál sokkal kevésbé érdekesen, bár elődeinél nyilván klasszissokkal jobban –, de *Probáld*nak gondja van arra, hogy utalások, összehasonlítások vagy rövid kitérők formájában állandóan „képben legyünk”.) Tizenkét oldalt kapott a volt Szovjetunió, húszat az Amerikai Egyesült Államok, huszonötöt Ázsia. Ugye nem kell bizonygatni, hogy kiegyensúlyozott, arányos tankönyv született?

Probáld érdeklődését és tankönyvének érdekességét legjobban talán a kiegészítő (?) olvasmányok illusztrálják. Olvashatunk például az európai egység gondolat múltjáról, a holland gátépítőkről és a rotterdami kikötő-

ről, a Csalagútról és az ír kérdésről, Párizsról, Isztambulról és a Vatikánvárosról, a norvég olajkutakról és a finnországi svédokról, a Duna–Rajna–Majna–csatornáról és a Rajnáról külön, a Rózsák völgyéről és sziberiai rokonainkról, az iszlám öt pillérééről és a mekkai zarándoklatról, a sabbatról és a kibucokról, a nigériai falvakról és a zulukról, az amerikai feketékről és indiánokról, az ausztrál őslakoságról és Amazóniáról, a japán csoda titkáról és a legkisebb tigrisekről. Jól látható a kötet logikus felépítése, továbbá a településfejlődés, a műszaki csodák, a környezetvédelem és az etnikai-vallási kérdések iránti érzékenysége.

Bár – ha jól értem – a regionális földrajz mindenekelőtt gazdaságföldrajzot jelent, ezt a szerző olyan tágan kezeli, hogy csaknem minden belefér. Egy-egy terület vagy régió (mert valóban nem egyszerűen országokban, hanem kis és nagy régiókban gondolkodik és gondolkodtat) bemutatásakor félelmetes tömörséggel, néhány utalással képes ötvözni a természetföldrajzi és történelmi tényezők együttes jelentőségét. Mindenütt ott bujkál az összehasonlítás igénye – *Probáld* fölényes tudással és műveltséggel vezeti olvasóját, aki talán nem is érzi, hogy egy nehéz tantárgyat tanul. Végre egy tankönyv, amelyik nem dobálózik a fejlett-elmaradott-hanyatló fogalmival, hanem világosan értelmezi azokat!

Gyakorlott szerzők tudják: az illusztrációk az életüket megkeserítő „aknamezők”. Ebben a könyvben az ábrák és a térképek szépek, egységesek, egyértelműek, és ott vannak, ahol lenniük kell. (Csupán a 7. és a 23. térképnél – 22. és 64. p. – érzem, hogy a jelmagyarázat nem stimmel.) A képek szépek és megvilágító erejűek. Az adatok nem a hetvenesnyolcvanas évek állapotait tükrözik, hanem 1993-at és 1994-et. Az egész könyv világosan, kulturáltan elrendezett, címlapja a sorozat többi darabjához illeszkedően tetszetős.

Találgatom, honnan a tankönyvet jellemző rendkívüli pedagógiai érzék, amely oly ritkán sajátja tankönyvírásra vállalkozó egyetemi tanárainknak. Probáld Ferencről e könyv szerzőségén kívül semmit nem tudok – az érzék talán vele született, talán kisebbeket is tanított valamikor, talán a lektorok segítettek. Végző soron persze mind egy: állítom, hogy a maga nemében remekmű született; az érettségén elhangzó butaságokért immár nem a tankönyv lesz felelős. Nem földrajztanár kollégáim gondolják meg: sok-e 374 forint azért a könyvért, amelyben egész világunk benne van, illetve – így helyesebb – amely ablakokat nyit egész világunkra?

2

A regionális földrajznak akaratlanul is sok szempontból párdarabja lehet a Corvina Kiadó Faktum sorozatának *Európa népei című kötete* (szerk.: Felipe Fernandez-Arnesto, Budapest, 1995.)

A kiadót feltétlen elismerés illeti, hiszen egy évvel az 1994-es londoni kiadás után ma-

gyarul is olvasható a huszonkét (főként brit) tudós által készített enciklopédikus kalauz.

A mindössze 12 oldalas bevezető – amint a kötet egésze – a legjobb angol hagyományokat követi: rövid, információkban gazdag, egyúttal élvezetes olvasmány (a fordítás *Balabán Péter* munkája). A szerkesztő szerint az *Európa népei* egy első kísérlet, bevezetés „Európa politikai kaleidoszkópjába”, melynek kiadását egyfelől az európai integráció elmélyülése,

másfelől a kelet-európai átalakulás nyomán keletkezett új államok sokasága indokolja. „A Római Birodalom bukása óta nem történt meg Európában, hogy ennyi, eddig kevésbé ismert nép bukkanjon fel nagy hirtelen” – folytatja, s ez számos új kérdést vet fel Európáról és az európaiság lényegéről. Míg Probáld tankönyve 1814-ig megy vissza az európai gondolat születését kutatva, a hosszú nevű oxfordi szerkesztő egészen *Gibbonig*, sőt *Sztrabónig* követi ugyan-

ezt. A hihetetlenül tömör és színvonalas bevezető esszé körüljárja az európaiság gazdasági, kulturális, földrajzi, történeti, politikai és egyéb dimenzióit, bár – persze – a közeli és távoli jövőt illetően csak feltevéseket tud megfogalmazni. Úgy lesz-e, hogy Kelet a szakadás és Nyugat az egységülés útját fogja járni vagy sem? – a kötetből a választ nem, de információk sokaságát ki lehet olvasni.

A 410 oldalas, 62 térképet tartalmazó könyv 12 részben pontosan száz népről tájékoztat, földrajzi, történelmi, néprajzi, vallási, politikai és gazdasági szempontból. Vannak közöttük akkorácskák, mint az Aosta-völgyiek és a valdensesk vagy a

vepszék (tudja-e róluk az olvasó, hogy nyelvük „máig megőrzött archaikus sajátosságai miatt igen fontos a finnugor nyelvtörténet szempontjából” s hogy a „szovjet érában vepsze nyelven folyt az iskolai oktatás”?), de olyan mammutok is, mint az oroszok, franciák és németek. A fő válogatási szempont az azonosságtudat volt, s mint minden hasonló könyv esetében, ebben is akadnak kifogásolható megoldások. Ha például a salzburgiak külön szerepelnek, vajon miért nem jár ez mondjuk az occitánoknak, az elzásziaknak vagy éppen a székelyeknek?

Ha már a magyarok környékén járunk, az ember persze felüti a kötet 265. oldalát, s a meglepetéstől leül/hanyatt esik/földbe gyökerezik a lába. A kiadó itt arról tájékoztat négy sorban – „reményünk szerint Olvasóinkkal egyetértésben” (!) –, hogy „a magyarsággal kapcsolatos munkák óriási száma és könnyű elérhetősége miatt” eltekint e nép ismertetésétől. Hát, ekkora ostobasággal, ilyen súlyos szerkesztői, kiadói melléfogással bizony ritkán lehet találkozni! Abban ugyan igazuk van a magyar kiadás készítőinek, hogy a magyarokról sok mindent kézbe vehetünk, de gondolják meg: vajon bőven állnak-e az érdeklődők rendelkezésére korszerű, tömör és tárgyilagos külföldi könyvek? Vajon érdemes volt-e megspórolni öt oldalt (feltételezésem szerint ez a szempont vezette a kiadót)? Vajon milyen egyéb okokra fognak gondolni örökösen gyanakvó hazánkfiak? Röviden: a könyv megcsonkítása több mint bűn – hiba volt.

Mindazonáltal a szépen fordított, gondosan szerkesztett, példás névmutatóval ellátott, tetszetős kötetet 1950 forintért is nagyon ajánlom: a szó szoros értelmében hiánypótló mű, s feltehetően sokáig rivális nélkül áll majd.

Két apró megjegyzés

Az Iskolakultúra 1996 februári számában *Csorba Csaba* és *Zachar Péter* fontos és érdekes áttekintést nyújt a régi korok, illetve az osztrák történelem magyar (tan)könyvekben való megjelenítéséről.

Csorba Csaba megemlíti, hogy a „Maecenas Könyvkiadó országtörténet-sorozata sajnálatosan gyengébbnél gyengébb művekből válogatott: gondolunk a német, olasz, francia, kínai és japán kötetre.”

Ízlésekről persze nehéz vitatkozni, de ez alighanem túl sommás megállapítás. A német és a francia kötet (*Mary Fulbrook*, illetve *Roger Price* műve) szerintem nagyon színvonalas – igaz, a szerzők kutatási területének megfelelően – a középkor mindkettőben elnagyolt. *Harry Hearder* Itália-kötetét én sem szeretem, Japán *Edwin O. Reischauer*től olvasható története viszont nem csupán hiánypótló, de alighanem remekmű is. A teljesség kedvéért említsem, hogy az országtörténeteket eredetileg a Cambridge University Press jelentette meg, kivéve *Polonyi Péter* Kína történetét feldolgozó munkáját és *Szántó György Tibortól* a Csorba Csaba által is dicsért Anglia történetét – amely újabban szintén Maecenas-kiadvány lett. A Maecenas nemrég az Amerikai Egyesült Államok történetét is megjelentette.

Zachar Péter véleményem szerint teljes joggal bírálja a magyar tankönyvek valóban alig létező Ausztria-képét.

Ujvári Pál kollégám védelmében mégis meg kell jegyeznem, hogy II. osztályos tankönyve nem gimnáziumok, hanem szakközépiskolák számára készült, így eleve sokkal kisebb terjedelmű és jóval kevesebb információt tartalmaz, mint a gimnáziumi kötetek.

Bihari Péter